

Streszczenie rozprawy doktorskiej

DZIEKANAT
Wyddziału Historycznego UJ
wpułynęło..... *31.05.2023*

Marta Graczyńska

Architektura monastyczna Polski, Czech i Węgier w ich historycznych granicach w X-XI w. Studium porównawcze form i inspiracji artystycznych

Promotor: prof. dr hab. Teresa Rodzińska-Chorąży

31 maja 2023

Rozprawa jest studium porównawczym architektury monastycznej, która powstała w Polsce, w Czechach i na Węgrzech między X a XI wiekiem. W pracy wykorzystano różnorodne źródła dla lepszego poznaniu badanego okresu jak i przedmiotu badań. Są nimi kamienne relikty kościołów i klasztorów, które tworzyły pejzaż artystyczny i kulturowy obszaru znanego w literaturze przedmiotu jako "Młodsza Europa". Badania, siłą rzeczy skupiły się na danych archeologicznych, które zostały poddane studiom porównawczym, oraz źródłom historycznym jako uzupełnienie wiedzy na temat wydarzeń tego okresu.

Od czasu publikacji Wilhelma Effmana o karolińskich westwerkach i wykopalisk Kennetha Johna Conanta w Chuny studia nad architekturą klasztorów we wczesnym średniowieczu stały się jednym z filarów historii architektury. Badania nad formą kościołów wchodzących w skład założeń monastycznych oraz nad liturgią w nich sprawowaną wytyczały szlaki, którymi podążała historia architektury jako dziedzina interdyscyplinarna, łącząca badanie źródeł pisanych, prace archeologiczne, historię sztuki, a w ostatnich dekadach – w coraz szerszym zakresie nauki ścisłe. W okresie przed II wojną światową uwagę badaczy ogniskowała się głównie na znanych wówczas kościołach Europy Zachodniej, chociaż podejmowano pierwsze, pionierskie prace nad budowlami Europy Centralnej. Po wojnie – dzięki coraz częściej prowadzonym pracom wykopaliskowym – wiedza o najstarszych klasztorach w państwach takich jak Polska, Czechy i Węgry stale się pogłębiała, daleka jest jednak i dziś od wyjaśnienia wielu kluczowych problemów.

Praca została podzielona na trzy części zawierające podrozdziały. Część pierwsza jest omówieniem sytuacji politycznej, społecznej i kulturowej wybranego obszaru. W rozdziale tym wydzielono najważniejsze wydarzenia jakie ukształtowały modele władzy oraz podległą jej społeczność. zasadną uwagę poświęcono aspektowi krzewienia wiary, przyjęcia chrztu przez władcę oraz powstaniu samodzielnych organizacji kościelnych - diecezji.

W drugiej części pracy przedstawiony został przedmiot badań - założenia monastyczne jakie powstały do końca XI wieku na obszarach podległych władzy Piastów, Przemyślidów i Arpadów. Wykorzystano metodologię pracy historyka średniowiecznej architektury przez sięgnięcie do źródeł historycznych oraz danych pozyskane w czasie badań i analiz archeologicznych. W ten sposób powstał obraz działalności architektonicznej, którą ożywiło przyjęcie nowej wiary. Cały dostępny materiał został uporządkowany terytorialnie i chronologicznie. Zgromadzenie i usystematyzowanie materiału pozwoliło na sięgnięcie po tradycyjną metodę badań jaką jest analiza porównawcza.

Tę wykorzystano w trzeciej części pracy. Posłużono się tu analizą formalną poszczególnych zabytków by na jej podstanie stworzyć wyodrębnione grupy typologiczne i formalne. W ramach tej analizy całość materiału została przygotowana do analizy porównawczej w obrębie wyszczególnionych grup. Zestawienie stanu badań i jego usystematyzowanie stanowi podstawę do dalszych rozważań zawartych w trzeciej części pracy, w której forma budowli będzie odgrywała główną rolę. W analizie wzięto pod uwagę jedynie te kościoły, których relikty architektoniczne i dane archeologiczne z nimi związane pozwalały na zdefiniowanie planu i bryły w kontekście ich przemian architektonicznych.

Zaproponowane studium rozpoznanych klasztorów "Młodszej Europy" pozwala na zbudowanie obrazu niezwykle ożywianej "przestrzeni historycznej" jaka się za nimi kryła. Jednym z jej najsilniejszych mechanizmów i nośników były wspólnoty monastyczne. To one, głęboko osadzone w prądach artystycznych swojej epoki były ich nośnikami. Wykorzystywanie aktualnych modeli i ich szybkie adaptowanie w powstających założeniach świadczy o żywych kontaktach z centrami monastycznymi zachodniej i południowej Europy, a co za tym idzie – również z aktualnymi nurtami duchowości benedyktyńskiej.

Flodo Gubka.

Abstract of the doctoral dissertation

Marta Graczyńska

DZIEKANAT
Wydziału Historycznego UJ
wpułnejo.....
31. 05. 2023

**Monastic architecture of Poland, Bohemia and Hungary within their historical borders
in the 10th-11th centuries. A comparative study of artistic forms and inspirations**

prof. dr hab. Teresa Rodzińska-Chorąży

31 May 2023

The dissertation is a comparative study of monastic architecture that was created in Poland, Bohemia and Hungary between the 10th and 11th centuries. The dissertation uses a variety of sources for a better understanding of the period under study as well as the subject of the research. These include stone relics of churches and monasteries that formed the artistic and cultural landscape of the area known in the literature of the subject as "Younger Europe". The research, necessarily, focused on archaeological data, which were subjected to comparative studies, and historical sources as a supplement to the knowledge of the events of the period.

Since Wilhelm Effman's publication of the Carolingian westwerk and Kenneth John Conant's excavations at Cluny, the study of monastic architecture in the early Middle Ages has become one of the pillars of architectural history. The study of the form of the churches that were part of monastic foundations and the liturgy celebrated in them paved the way for architectural history to follow as an interdisciplinary field, combining the study of written sources, archaeological work, art history and, in recent decades, increasingly the exact sciences. In the period before the Second World War, the attention of researchers focused mainly on the then well-known churches of Western Europe, although the first pioneering work on the buildings of Central Europe was undertaken. After the war - thanks to increasing excavation work - knowledge of the oldest monasteries in countries such as Poland, the Czech Republic and Hungary steadily increased, but is still far from clarifying many of the key issues.

The work is divided into three parts containing subsections. The first part is a discussion of the political, social and cultural situation of the selected area. This chapter separates out the most important events that shaped the models of government and its subordinate community.

reasonable attention is paid to the aspect of the spread of faith, the adoption of baptism by the ruler and the establishment of independent ecclesiastical organisations - the dioceses.

The second part of the study presents the subject of the research - the monastic foundations that were established by the end of the 11th century in the areas under the rule of the Piasts, Přemyslids and Arpads. The methodology of the work of a historian of medieval architecture was used by referring to historical sources and data obtained during research and archaeological analyses. The result is a picture of architectural activity that was enlivened by the adoption of a new faith. All available material has been organised territorially and chronologically. The collection and systematisation of the material made it possible to reach for the traditional research method of comparative analysis.

This was used in the third part of the study. A formal analysis of individual monuments was used to create separate typological and formal groups. As part of this analysis, all material was prepared for comparative analysis within the specified groups. The compilation of the state of research and its systematisation forms the basis for further considerations in the third part of the work, in which the form of the building will play a major role. The analysis considers only those churches whose architectural relics and the archaeological data associated with them allow the plan and massing to be defined in the context of their architectural transformations.

The proposed study of the recognised monasteries of 'Younger Europe' allows the construction of a picture of the extremely animated 'historical space' that lay behind them. One of its strongest mechanisms and carriers were the monastic communities. They, deeply embedded in the artistic currents of their era, were their carriers. The use of up-to-date models and their rapid adaptation in the emerging foundations testifies to the lively contacts with the monastic centres of Western and Southern Europe and, consequently, also with the current currents of Benedictine spirituality.

A handwritten signature in black ink, appearing to read "Katarzyna Gudkowska".